

ЁНО ЗАНШАЛАА МЭДЭЖЭ ЯБАЯ!

Арадайнгаа ёно заншал мэдээд, гурым дүримыень сахяад ябабалнай, гүрэн түрымнай байдал, өөхэдэймнай ажабайдал хайн тээшээ хубилхал даа гэжэ ханагдана
ДЭГЭЛЭЙ ТОБШОНУУД

Буряад дэгэл дээдэ, дунда, доодо гурбан тобшотой байдаг.

Дээдэ тобшо хэшэг буянай. Дунда тобшо үнэр баяная, доодо тобшо адууна мал баялигай хүлдэтэй гэхэн удхатай. Тиимэ дээрэхээ далга абажа, түрэ найр дээрэ аха заха үбгэд, хүгшэдэй үрээл амалжа байхада, дээдэ тобшоёо тайлаад, "Үрээл тогтохо болтогой!"- гэжэ нуудаг. Урдань нүүдэл нуудалтай буряад арад дундахи тобшоёо тайлажа, үбэрөө ехэдхэжэ, нарай үхибүүгээ үбэртэлөөд, хаанашье агта морёороо гүйлгэжэ ябашаха ушар гарадаг хэн. Хээрын бэлшээридэ, хүйтэн хагсуу жабар соо малайнгаа түрэжэрхихэдэ, доодо тобшоёо тайлажа, хормойгоо ехэдхэн, нарай түлыень хормойлжо, мориндоо мордоод, хашалгүй харидаг бэлэй.

ТОБШОЁО ДЭЭРЭНЭЭ ТАЙЛА.

Хүн хубсалхадаа, хүлһөө эхилжэ дороһоо хубсалдаг, хубсаһаа тайлахадаа, малгайгаа абажа дээрэхээ эхилдэг. Энээниие баримталжа, хубсаһанайнгаа тобшо дээрэхээ эхилжэ тайладаг. Тобшолходоо дороһоо эхилжэ тобшолдог. Энэ заншал ута наһатай болохын дэмбэрэлтэй гэдэг.

ДЭГЭЛЭЙ ХАМСЫ

Дэгэлээ үмдэхэдөө, эрэ хүн зүүн хамсыгаа, эхэнэр хүн баруун хамсыгаа түрүүн хамсылдаг гээшэ. Энэ ямар ушартайб гэхэдэ, эрэ хүн гэртэ ороходоо, эрэ хүнэй тала болохо гэрэй баруун талые барин, зүүн гар тээшээ годирно. Эхэнэрэй тала зүүн хажуу барин ородог, эхэнэр хүн баруун гараа барин ородог. Тиимэ дээрэхээ эрэ хүн зүүн хамсыгаа, эхэнэр хүн баруун хамсыгаа түрүүн хамсылдаг юм. Энэ заншалые түрэ найр дээрэ нарин сахидаг гээшэ.

ХҮНДЭЛЬЭНЭЙ ТЭМДЭГ

Хэдэн хүн айлда ороходоо тогтожо, бэе бээ хүндэлжэ: "Орогты!", "Та орогты!" гэлдэжэ, эгээл аха, заха гү, али холын айлшан түрүүлэн ородог заншалтай.

Гэрһээ гарахадаа, мүн лэ тэрэ гуримаа баримталдаг. Гэрһээ гаража ябаһан хүн үүдэн дээрэ орожо ябаһан хүнтэй золгошоо хаа, түргэн гэдэргээ сухарижа, "Орохо юумэн хайн, гараха юумэн өөрын" - гэхэн үгэ баримталан, орожо ябагшые дүүшые, эхэнэршые, үхибүүншые байг, оруулха ёһотой. Үлдэжэ, дааража ябаһан холын аянша хүн байжа болохо.

Худа ураг болохоёо хайхан зорилготой ерэхэн гү, али нагасындаа түрүүн ерэхэн зээшые байжа болохо бшуу.

Алима Ардаева Тугутова

Буряд ёһо заншалнууд.

Буряд хүн гээшэ хадаа, зүб мүрөөр ажабайдалдаа хандабал, ерээдүй байдалаа тэгшэлэн, аза талаантай, урагшатай, олзо оршотой ябаха аргатай.

Үхибүүдээ хара багаһаань, ганса бү иигэ, бү тиигэ гэжэ ходо хорюул хэлэжэ хүмүүжэлхэ бэшэ, тэдэ заршам заяануудайнгаа удхыень тайлбарилжа, ойлгуулаа һаамнай, сэдхэлдэнь зүбөөр шэнгэхэ, гурим дүримөө сэгнэхэтэй ябаха гэжэ һанамаар.

- Үглөөгүүр бодоһоор унтарияа таб яб хуряаха – һанаһан хүсэл хэрэгүүд урагшатай бүтэхэ, аза талаантай ябаха. Тон ехээр яаража байгаа һаа, дэрээ урбуулаад табиха.
- Үглөөдэрэйнгээ түсэбүүдые үдэшэнһөө сэдхэл ухаандаа эрьюулхэ, унтахынгаа урда үглөөдэрэйнгөө сагай хубаари тухай бодобол, аза талаан урагшадаха гэнэн удхатай.
- Гэрэй хубсаһаяа тайлаһан тээшэнь хаяад ябахагүй, зүб мүрөөр эбхээд, эмхилээд орхихо – баһал хэрэгүүд булта зүб гуримаар бүтэхэ.
- Хахархай удархай хубсаһа үмдэхэгүй – гарзаһаа бэеэ усадхаха гэнэн удхатай. Тиимэһээ халахыень халаха, хахархайгаа шэдэхэ хэрэгтэй, үгы һаань, хаяха. Хуушан, алба хаажа дүүргэһэн нобшо элшэ хүсыетнай шэнгээгээд байхагүйн тула, мэнэ мэнэ хэрэггүй хубсаһаяа тарааха, хаяха, хандилжа, ондоо юумэн болгоходо болоно.
- Хооһон аяга табагаа ехээр хангиргахагүй – үгырхын тэмдэг, хэшэгээ алдаха.
- Халуун эдэе табихадаа, шанаха амһарта руугаа түрүүн шэнгэн зүйл эюулэжэ хээд, һүүлдэнь хуурай зүйлнүүдээ үйхэ, нэмэхэ. Хооһон тогоо руу түрүүн уһыень хээд, мяхаяа һүүлдэнь үйхэ – ходо хэшэгтэй байха гэнэн удхатай.
- Уһа гү, али һү, шэнгэн зүйл шанагаар эюулэхэдээ, шанагаа, амһартаа өөр руга нэнгылгэхэ, газраа тээшэнь адхабал, хэшэгээ алдаха гэнэн удхатай.
- Бэе дээрээ шагта хубсаһанда хадахагүй, тон лэ хашагдаа һаа, амандаа юумэ зуугаад, хадаха.
- Гуталаа хоншоороорынь хана руу харуулаад табихагүй – урагшагүйдэхэ.

Намжилма Цыденова бэшэбэ.